

 <p>Research Journal MATIN Imam Khomeini and the Islamic Revolution</p>	<p>Print ISSN: 2423-6462 Online ISSN: 2676-5888 Home page: https://matin.ri-khomeini.ac.ir</p>	 <p>Research Institute of Imam Khomeini and Islamic Revolution</p>
---	--	---

Research Paper

A Comparative Study of Content Analysis of the Works of Religious and Leftist Discourses in the Process of Islamic Revolution

***Mohammad Rahimian**¹

Abbas Keshavarz Shokri²

1. PhD Student (Political studies of Islamic Revolution, Majoring in Political Sociology), Shahed University, Tehran, Iran, (Corresponding author)

2. Professor, Department of Political Science, Shahed University, Tehran, Iran.

Article Info	Abstract
<p>Article type: Book Review</p> <p>Article history: Received: October 8, 2023 Received in revised form: October 21, 2023 Accepted: October 28, 2023 Published online: December 21, 2024</p> <p>Keywords: Islamic Revolution, discourse analysis, religious discourse, Leftist discourse, intellectual current, thinkers of the revolution.</p> <div style="text-align: center;"> <p>*Corresponding author: m.rahimian@shahed.ac.ir</p> </div>	<p>Studies indicate that in the process of the Islamic revolution, activists, thinkers and the target society used the book as an effective tool in stimulating feelings and emotions. The main objective of this article is a comparative analysis of the content of the works of religious and Leftist discourses, using the theory of discourse analysis by James Paul Gee. The Religious and discourses, inspired by effective works and books, tried to attract people in the course of the Islamic Revolution. In this regard, the following books written by the religious and leftist authors have been studied and analyzed: Velayat Faqih (Islamic Government) by Imam Khomeini, The Islamic Movements of the Recent Centenary by Morteza Motahari, The Victorious Struggle; Analytical History of the Ashura Uprising by Mohammad Hossein Beheshti, From Freedom to Martyrdom by Seyyed Mahmoud Talegani, A Thesis for Mobility by Mustafa Shu'aiyan, Analysis of the Position of Revolutionary Forces in Iran by Bijan Jazani and Little Black Fish by Samad Behrangi. The main question of this paper is as follows: What is the outcome of the analysis of the content of the works of religious and Leftist discourses in the process of the Islamic Revolution based on James Paul Gee's theory? The method used in this article is discourse analysis with the help of James Paul Gee's theory of discourse analysis. The findings of the research show that according to the seven components of James' building tasks, the religious and leftist discourses in their works share issues such as dissatisfaction with the existing situation, drawing the desired situation, criticism and the development method of the Pahlavi regime, the instrumental use of tradition and religion, and the function of intellectuals. On the other hand, the analysis and examination of the works of two religious and leftist discourses shows that both discourses differ in components such as the ontology and approach to the nature, approach to modern concepts, development approaches, the principles of the discourse, the schools of thought, motivations, and emotions.</p>
<p>Cite this article: Rahimian, M. & Keshavarz Shokri, A. (2024). A Comparative Study of Content Analysis of the Works of Religious and Leftist Discourses in the Process of Islamic Revolution. <i>Matin Research Journal</i>, 26(105), 85-112. https://doi.org/10.22034/MATIN.2023.413690.2198</p> <p>© The Author(s). Publisher: Research Institute of Imam Khomeini and Islamic. This is an open-access article distributed under the CC BY (license http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).</p>	

Introduction

The most well-known discourses before the Islamic Revolution in Iran were leftist and religious discourses, each of which had its own audiences, spokespeople, and propaganda tools. Each of the two religious and leftist discourses had its own thinkers and intellectual forces, and their works had left an important impact on readers and audiences. Among the books on Islamic discourse, we can mention the works of individuals such as Imam Khomeini (RA) (Velayat-e-Faqih; Islamic government), Morteza Motahari (Islamic movements of the last hundred years), Mohammad Hossein Beheshti (Victory fighter on Ashura), Seyyed Mahmoud Taleghani (From freedom to martyrdom), A thesis for movement (Mostafa Shoaian), Analysis of the situation of revolutionary forces in Iran (Bijan Jazni), Little Black Fish (Samad Bahrangi), etc. The main question of the present study is what is the comparative study of the works of religious and leftist discourse in the Islamic Revolution based on the method of James Paul Jay's discourse analysis theory?

Research Method

The method used in this article is discourse analysis with the help of James Paul J.'s discourse analysis theory.

Research background

Hosseinizadeh and Shafiei Ardestan (2017) in their article titled "Analysis of the Time Periods of the Islamic Revolution Discourse Relying on the Leadership of Imam Khomeini (AS)" believe that temporal divisions and the notion of democracy as the central signifier of the revolutionary discourse over a period of time lead to a better explanation of the discursive space of the Islamic Revolution and how people acted." Regarding the comparative study of discourse analysis of leftist and religious works in the process of the Islamic Revolution, there is no article or book that deals with it. However, a limited number of studies have referred to discourse analysis of the works of intellectuals and activists. Also, one of the innovations of the present study is that James Paul Jay's discourse analysis method has been used to examine the discourses of the Islamic Revolution.

Kasraei (2007), in his article titled "Typology of (Religious) Intellectual Currents from the Constitutional Revolution to the Islamic Revolution," discusses how religious thinkers deal with the intellectual aspect of Western civilization (modernity). The author's goal with the new typology is, first, to show how religious thinkers (clergy and religious intellectuals) deal with a new discourse that, at a certain point in history, has caused new divisions and conflicts with its entry and presence in Iranian society. Second, this typology should cover at least the last hundred years of Iran. The typology of religious thinkers' discourse is classified into four sub-discourses: the sub-discourse of refusal, the sub-discourse of indulgence, the sub-discourse of adaptation, and the sub-discourse of innovation.

Conclusion and findings

The main objective of the present study was to conduct a comparative study of the content

analysis of religious and left discourses in the process of the Islamic Revolution based on the theory of discourse analysis by Paul James G. Regarding the aspects of the commonality of left discourse with religious discourse, it can be noted that in both discourses, concepts such as growth, evolution, and movement have value. The central signifier of both discourses is dissatisfaction with the existing situation. In the works of both discourses, a program and a vision document are outlined to achieve a desirable society. Both discourses used the concept of reaction and reactionary more towards the ruling classes and forces that are aligned with the modernization model and the path of capitalist growth of the Pahlavi regime. Both discourses used the instrumental use of tradition to regulate the social program of transformation in society. In both discourses, the group of revolutionary intellectuals has the prophetic duty of guiding the masses to accelerate the inevitable course of history.

Regarding the differences between leftist discourse and religious discourse, it can be acknowledged that: From the perspective of leftist discourse, the agent of movement is not an external factor that they resort to in order to solve the problem by proving the existence of God, but religious discourse emphasizes religious beliefs and Islamic faith. Because leftist discourse was materialistic and accepted the originality of matter, they considered the entire world and its creatures, even thought, science, spirit, etc., to be material, and they see the whole of nature in motion. Religious discourse believes that the pain of Muslims is that they know the right, solid path, dignity, greatness, and progress through their religion and the existence of the Quran. Leftist discourse believes that all events and creatures are changing and evolving, and that there is nothing that is constant and uniform. The only constant thing is the law of change and transformation. According to religious discourse, the only absolute and unchangeable thing is the essence of God. Leftist discourse's interpretation of modernity is equivalent to modernization, renovation, and Westernization. The religious discourse interpretation of modernity is a paradigm and a multidimensional concept in science and technology, philosophy, art, and architecture. Leftist discourse places great emphasis on the advancement of society in industrial and technological aspects. Religious discourse emphasizes the reduction of modernity to mechanism and technology. The intellectual foundations of leftist discourse are based on two economic and social systems. The foundations of religious discourse are based on divine and epistemological values. Leftists considered Marxism a sacred belief and made it evident in their works. In religious discourse, other schools are doomed to failure and the only victorious school is the divine school. Leftist discourse considers religious thought to be fundamentally irrational and believes that it is incapable of creating a coherent intellectual system. According to this religious discourse, the emotions, passions, beliefs, and convictions of this discourse are formed on the basis of reason.

بررسی تطبیقی تحلیل محتوای آثار گفتمان مذهبی و چپ در فرایند انقلاب اسلامی

محمد رحیمیان^۱

<https://doi.org/10.22034/matin.2023.413690.2198>

عباس کشاورز شکری^۲

مقاله پژوهشی

چکیده: بررسی‌ها حاکی از آن است در فرایند انقلاب اسلامی کنشگران، متفکران و جامعه هدف از ابزار کتاب به‌عنوان عاملی تأثیرگذار در تحریک احساسات و عواطف استفاده می‌کردند. هدف اصلی مقاله حاضر بررسی تطبیقی تحلیل محتوای آثار گفتمان مذهبی و چپ با استفاده از نظریه تحلیل گفتمان جیمز پل جی است. گفتمان مذهبی و چپ با الهام از آثار و کتب مؤثر سعی در جذب مردم در فرایند انقلاب اسلامی داشت. در این راستا از مذهب‌ها و چپ‌ها کتیبه همچون ولایت‌فقیه (حکومت اسلامی) اثر امام خمینی، نهضت‌های اسلامی صدساله اخیر اثر مرتضی مطهری، مبارزه پیروز؛ تاریخ تحلیلی قیام عاشورا اثر محمدحسین بهشتی، از آزادی تا شهادت اثر سید محمود طالقانی، تزی برای تحرک اثر مصطفی شجاعیان، تحلیل موقعیت نیروهای انقلابی در ایران اثر بیژن جزنی و ماهی سیاه کوچولو اثر صمد بهرنگی مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. نویسندگان در این مقاله در پی پاسخ به این سؤال‌اند که تحلیل محتوای آثار گفتمان مذهبی و چپ در فرایند انقلاب اسلامی بر اساس نظریه جیمز پل جی به چه صورت است؟ روش مورد استفاده در این مقاله روش تحلیل گفتمان با کمک از نظریه تحلیل گفتمان جیمز است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد با توجه به هفت مؤلفه سازندگی جیمز در آثار گفتمان مذهبی و چپ در موضوعاتی چون نارضایتی از وضعیت موجود، ترسیم وضعیت مطلوب، نقد و شیوه توسعه‌یافتگی رژیم پهلوی، استفاده ابزاری از سنت و دین و در کارکرد روشنفکران اشتراک دارند. از سوی دیگر تحلیل و بررسی آثار دو گفتمان مذهبی و چپ نشان می‌دهد هر دو گفتمان در مؤلفه‌هایی چون نگاه به عالم هستی و طبیعت، نگاه به مفاهیم مدرن، رویکردهای توسعه، بن‌مایه‌های گفتمان، در مکتب و انگیزه‌ها و احساسات افتراق دارند.

کلیدواژه‌ها: انقلاب اسلامی، تحلیل گفتمان، گفتمان مذهبی، گفتمان چپ، جریان فکری، متفکران انقلاب.

۱. دانشجوی دکتری ارتباطات سیاسی انقلاب اسلامی گرایش جامعه‌شناسی سیاسی، دانشگاه شاهد، تهران، ایران. (نویسنده مسئول) E-mail: m.rahimian@shahed.ac.ir

۲. استاد گروه علوم سیاسی دانشگاه شاهد، تهران، ایران. E-mail: keshavarz@shahed.ac.ir

استناد: رحیمیان، محمد و کشاورز شکری، عباس (۱۴۰۳). بررسی تطبیقی تحلیل محتوای آثار گفتمان مذهبی و چپ در فرایند انقلاب اسلامی. پژوهشنامه متین، ۲۶(۱۰۵)، ۸۵-۱۱۲.

<https://doi.org/10.22034/MATIN.2023.413690.2198>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۷/۱۶ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۷/۲۹ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۸/۱۶

پژوهشنامه متین / سال بیست و ششم / شماره صد و پنج / زمستان ۱۴۰۳ / صص ۸۵-۱۱۲

مقدمه

در فرایند انقلاب اسلامی، گفتمان‌های متعددی وجود دارد که هر یک از طریق ابزار رسانه‌ای خود مطرح شده و در ایجاد انقلاب اسلامی نقشی مؤثر ایفا کرده‌اند. شناخته‌ترین این گفتمان‌ها، گفتمان‌های چپ و مذهبی بودند که هر یک مخاطبان و سخنگویان و ابزار تبلیغی خاص خود را داشتند. هر یک از دو گفتمان مذهبی و چپ از اندیشمندان و نیروهای فکری خود برخوردار بودند و آثارشان نقش مهمی بر خوانندگان و مخاطبان باقی گذاشته بود. از جمله کتاب‌های گفتمان اسلامی می‌توان به آثار افرادی همچون امام خمینی (ولایت فقیه)، مرتضی مطهری (نهضت‌های اسلامی صدساله اخیر)، محمدحسین بهشتی (مبارزه پیروز: تاریخ تحلیلی قیام عاشورا)، سید محمود طالقانی (از آزادی تا شهادت)، مصطفی شاعیان (تری برای تحرک)، بیژن جزنی (تحلیل موقعیت نیروهای انقلابی در ایران)، صمد بهرنگی (ماهی سیاه کوچولو) و غیره اشاره کرد.

هر یک از کتب فوق نقش مهمی در فرایند و شکل‌گیری اندیشه‌های انقلابی متفاوت در میان متخصصان و احزاب سیاسی انقلابی داشته است؛ زیرا در جو انقلابی دهه منتهی به انقلاب اسلامی، هر اثری از جمله کتاب، رمان، شعر، جزوه، نوار کاست و سخنرانی که جوانان را به لحاظ روانی و ادراکی به انقلاب تحریک می‌کرد مورد استقبال عموم قرار می‌گرفت؛ اما در این بازه زمانی کتاب به‌عنوان مهم‌ترین خوراک فکری این گفتمان‌ها بود و ابزاری جهت هم‌مون کردن گفتمان‌های انقلابی در میان جریان‌های مذهبی، ملی‌گرا و مارکسیست به شمار می‌رفت؛ لذا پرواضح است ابزار کتاب بین همه مبارزان وجه مشترک داشت (بهشتی سرشت و عاروان، ۱۳۹۵، ص ۱۸).

گفتمان مذهبی شامل دو خرده گفتمان مذهبی نواندیشی مجدد و متجدد بود. هردوی این خرده گفتمان‌ها تلاش می‌کردند تصویری انقلابی از اسلام به نمایش بگذارند و جوانان انقلابی را از گرایش به مارکسیسم به‌عنوان تنها ایدئولوژی انقلابی بازدارند. نواندیشان مذهبی مجدد با استناد به منابع دینی موجود به بازاندیشی در مسائل سیاسی و اجتماعی و حتی عبادی می‌پرداختند و آن‌ها را با نگاه جدیدی مطرح می‌کردند. اینان در تعارض بین دین و مدرنیته اصل را بر دین می‌گذاشتند و با طرح مسائلی همچون دین انقلابی، حکومت اسلامی، دخالت مذهب در سیاست، مشارکت زنان در جامعه و انقلاب، از سنت‌مداران

مذهبی فاصله می گرفتند. از سوی دیگر، نواندیشان مذهبی متجدد نیز به دنبال آشتی دادن تجدد و دین بودند و در تعارض میان تجدد و دین، اصل را بر تجدد می گذاشتند و تلاش می کردند دین را با تجدد منطبق کنند (رشاد، ۱۳۸۸، ص. ۱۳۵). گفتمان چپ نیز شامل دو خرده گفتمان چپ ماتریالیست و چپ التقاطی بود. چپ التقاطی برای ترکیب اسلام و مارکسیسم تلاش می کرد و عقیده داشت وجه انقلابی گری مارکسیسم باید به وجه اسلامییت انقلاب اضافه شود. درحالی که چپ ماتریالیست، تنها اندیشه‌های چپ را به عنوان ابزار انقلابی خود می دانستند.

با توجه به مطالب فوق و مشخص شدن نقش کتاب‌های تأثیرگذار در هژمون کردن گفتمان‌های انقلابی در فرایند انقلاب اسلامی، مقاله حاضر به دنبال تحلیل محتوای آثار گفتمان مذهبی و چپ در فرایند انقلاب اسلامی با استفاده از روش نظریه تحلیل گفتمان جیمز پل جی و سپس مقایسه اجزاء و عناصر و مؤلفه‌های گفتمان‌های آنهاست. با مشخص شدن مضامین گفتمانی این کتاب‌ها، ماهیت و فلسفه جهت‌گیری‌های جریان‌های سیاسی حاضر در فرایند انقلاب اسلامی مبرهن و حتی چرایی کنش‌های آنها پس از پیروزی انقلاب برای مخاطبان روشن خواهد شد. همچنین مضامین و محتوای اصلی گفتمان‌های مطرح انقلابی و ابزاری برای ارزشیابی این جریان‌های فکری به دست خواهد آمد. برای رسیدن به چنین اهدافی سؤال اصلی پژوهش حاضر آن است که بررسی تطبیقی آثار گفتمان مذهبی و چپ در انقلاب اسلامی بر اساس روش نظریه تحلیل گفتمان جیمز به چه صورت است؟

۱. پیشینه تحقیق

کسرابی در مقاله خود با عنوان «گونه‌شناسی جریان‌های فکری (دینی) از انقلاب مشروطه تا انقلاب اسلامی» (۱۳۸۶) به چگونگی برخورد متفکرین دینی با وجه اندیشه‌ای تمدن غرب (مدرنیته) می‌پردازد. هدف نویسنده از گونه‌شناسی جدید اولاً نشان دادن نحوه برخورد متفکران دینی (روحانیون و روشنفکران دینی) با گفتمان جدیدی است که در برهه‌ای از تاریخ با ورود و حضور خویش در جامعه ایران موجب ایجاد شکاف‌ها و منازعات جدیدی شده است. ثانیاً این گونه‌شناسی می‌بایستی حداقل دوره یک‌صد ساله اخیر ایران را در برگیرد. گونه‌شناسی گفتمان متفکران دینی به چهار خرده گفتمان طبقه‌بندی می‌شود:

خرده گفتمان امتناع، خرده گفتمان اغماض، خرده گفتمان انطباق و خرده گفتمان ابتکار. حسینی زاده و شفیی اردستانی در مقاله خود با عنوان «تحلیل دوره‌های زمانی گفتمان انقلاب اسلامی با تکیه بر رهبری امام خمینی» (۱۳۹۶) معتقدند تقسیم‌بندی‌های زمانی و تصور دموکراسی به‌عنوان دال مرکزی گفتمان انقلاب در بازه زمانی منجر به تبیین بهتری از فضای گفتمانی انقلاب اسلامی و چگونگی عمل مردم می‌شود. در خصوص بررسی تطبیقی تحلیل گفتمان آثار چپ و مذهبی در فرایند انقلاب اسلامی، مقاله یا کتابی که به آن پرداخته باشد به چشم نمی‌خورد همچنین در تعداد محدودی پژوهش به تحلیل گفتمان آثار اندیشمندان و کنشگران اشاره شده است. از جمله نوآوری‌های پژوهش حاضر آن است که جهت بررسی گفتمان‌های انقلاب اسلامی از روش تحلیل گفتمان جیمز پل جی استفاده شده است.

۲. مبانی نظری

از جمله نظریه‌های تحلیل گفتمان، نظریه تحلیل گفتمان جیمز پل جی است. نظریه گفتمان جیمز یکی از تخصصی‌ترین و مهم‌ترین نظریه‌ها در تشریح ساختار یک متن و دستیابی به عناصر زبانی آن و روابط میان این عناصر است. او تحلیل گفتمان را چنین تعریف می‌کند: «تحلیل گفتمان عبارت است از تحلیل زبان در کاربرد آن». جیمز بر این باور است که هر نظریه تحلیل گفتمان مجموعه‌ای از ابزارهاست که به کمک آن‌ها می‌توانیم زبان را در کاربردش تحلیل نماییم (جی، ۲۰۱۴، ص. ۱۰۶). او گفتمان را متضمن چیزی بیشتر از زبان می‌داند. از نظر وی، گفتمان‌ها همواره متضمن هماهنگ کردن زبان با شیوه عمل، تعامل، ارزش‌گذاری، باور داشتن، احساس، بدن‌ها، لباس‌ها، نمادهای غیرزبانی، اشیاء، ابزارها، فناوری‌ها، زمان و مکان است (جی، ۲۰۱۴، ص. ۱۰۹).

تحلیل گفتمان استفاده شده در پژوهش حاضر دو امکان مهم را فراهم می‌کند: اول اینکه متن از چه اجزاء و مؤلفه‌هایی تشکیل شده است و دوم اینکه در متن چه کنش‌های زبانی‌ای انجام می‌شود که همان بیان دیگری از نوع روابط میان اجزاء در درون متن است. همچنین مبتنی بر این روش‌ها می‌توان وجوه نادیده و ناگفته متون را نیز تحلیل نمود تا در نهایت به یک دریافت دقیق از ساختار حاکم بر متون دست‌یافت. انجام این کنش‌ها به‌وسیله زبان این امکان را فراهم می‌آورد که چیزهایی که در جهان هست بهتر و راحت‌تر

درک شود. هر زمان که سخنی گفته یا متنی نوشته می‌شود همیشه و به‌طور هم‌زمان یکی از هفت مؤلفه زیر در جهان واقع ساخته می‌شود. البته اغلب به‌صورت هم‌زمان امکان ساخت چندین مؤلفه در جهان وجود دارد. این مؤلفه‌ها که جیمز آن‌ها را «هفت کارکرد سازندگی» زبان می‌نامد (جی، ۲۰۱۴، ص. ۲۰۱) عبارتند از:

۱. **اهمیت:** مخاطب از زبان بهره می‌برد تا چیزهایی را در جهان ارزشمند و از راه‌های مختلف برجسته سازد. چیزهایی در جهان مانند مرگ و زندگی برای همه انسان‌ها اهمیت دارند؛ اما چیزهای دیگری نیز وجود دارند که برای برخی افراد خاص تلقی می‌شوند به این معنی که اهمیت چیزها برای افراد مختلف یکسان نیست و افراد مشابه هم در موقعیت‌های مختلف به‌گونه‌ای متفاوت به چیزها ارزش می‌دهند (جی، ۲۰۱۴، ص. ۱۴۲)؛ لذا می‌توان گفت که یک قطعه از متن برای معنادار کردن و ارزش بخشی چیزی یا اهمیت نبخشیدن به آن به چه صورت عمل می‌کند؟

۲. **کنش:** زبان نه‌فقط برای بیان چیزها، بلکه برای انجام آن‌ها نیز استفاده می‌شود، حتی اطلاع دادن و آگاهی بخشی هم نوعی کنش محسوب می‌شود. انسان‌ها از طریق زبان و به کمک واژه‌ها اقداماتی انجام می‌دهند. در این خصوص می‌توان پرسید این متن درصدد است چه کنش یا کنش‌هایی را به دیگران محول کند تا به‌عنوان دستاورد تلقی شود؟ (جی، ۲۰۱۴، ص. ۸۸).

۳. **هویت:** انسان‌ها از زبان استفاده می‌کنند تا به داشتن یک هویت یا نقش خاص در جامعه معرفی شوند. برای بهره بردن از ابزارهای هویت‌ساز در تحلیل متن باید به پرسش‌هایی پاسخ داده شود: مخاطب می‌کوشد چه هویت یا هویت‌هایی را برای خود نمایان کند یا به دیگران نسبت دهد؟ (جی، ۲۰۱۴، ص. ۱۰۶).

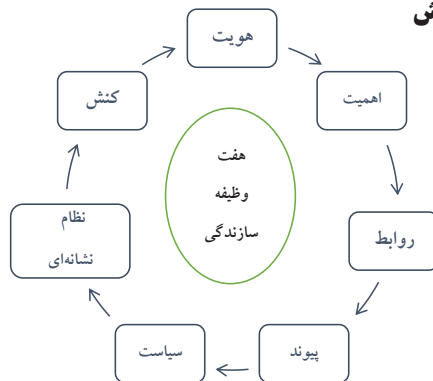
۴. **رابطه‌ها:** از زبان به‌منظور ایجاد، حفظ و تداوم روابطی از انواع گوناگون استفاده می‌شود. این روابط میان هویت‌ها برقرار می‌شود و از این‌رو ارتباط تنگاتنگی با ابزارهای هویت‌ساز دارد. برای استفاده از ابزارهای ارتباط‌ساز در تحلیل متن می‌توان پرسش‌هایی از این قبیل را پرسید: در متن از واژه‌ها و ابزارهایی دستوری برای ایجاد، حفظ یا تغییر انواع روابط میان هویت‌ها (گوینده، دیگر افراد، گروه‌های اجتماعی، فرهنگ، سازمان‌ها و نهادها) چگونه استفاده شده است؟ (جی، ۲۰۱۴، ص. ۱۱۶).

۵. **سیاست (توزیع کالاهای اجتماعی):** هنگامی که جیمز از سیاست سخن می‌گوید منظور وی حکومت، احزاب سیاسی یا انتخابات نیست، بلکه هدف وی هر شرایط و موقعیتی است که در آن توزیع کالاهای اجتماعی صورت می‌گیرد (جی، ۲۰۱۴، ص ۱۱۸). در این مورد می‌توان پرسید به چه صورت کلمات و قطعات گرامری برای ساختن یک نظر در مورد اینکه چه چیزهایی کالاهای اجتماعی هستند یا چگونه باید در جامعه توزیع شوند استفاده می‌شوند؟

۶. **پیوند:** در جهان روابط میان پدیده‌ها با یکدیگر را می‌توان از ابعاد مختلفی نگاه کرد و از زبان برای ایجاد یا قطع پیوند میان آن‌ها بهره برد. در این مورد می‌توان پرسید به چه صورت کلمات به کاررفته در متن، پدیده‌ها را به هم ارتباط می‌دهند یا بی‌ربط می‌کنند یا به پیوندهای میان آن‌ها بی‌اعتنایی می‌کنند؟ (جی، ۲۰۱۴، ص ۱۲۶).

۷. **نظام‌های نشانه‌ای و دانش:** نظام نشانه‌ای آن است که هر زبان خاص (مانند روسی، انگلیسی، اسپانیایی و...) یا گونه‌های متفاوتی از یک زبان (مانند زبان حقوق‌دان‌ها، زبان زیست‌شناسان و گویش‌های مختلف یک زبان) یا نظام‌های ارتباطی غیرزبانی (مانند نمودار، تصویر و...) دارای اهمیت و ارزش‌اند. در این خصوص می‌توان پرسید: چگونه نویسنده، کلمات و گرامر به کاررفته در متن را از نظر نظام‌های نشانه‌ای امتیاز می‌دهد یا از امتیاز محروم می‌کند؟ (خانیکی و فراهانی، ۱۳۹۶، ص ۲۱۱).

۲-۱. مدل مفهومی پژوهش

مدل اقتباسی از نظریه تحلیل گفتمان جیمز پل جی (جی، ۲۰۱۴، ص ۱۴۶).

۳. تحلیل محتوای آثار گفتمان اسلامی

در این بخش تلاش می‌شود با استفاده از هفت سؤال نظریه تحلیل گفتمان جیمز پل جی، ساختار متن آثار مذهبی مانند کتاب‌های ولایت فقیه (حکومت اسلامی)، نهضت‌های اسلامی صدساله اخیر، مبارزه پیروز؛ تاریخ تحلیلی قیام عاشورا و از آزادی تا شهادت مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد.

پرسش اول: در کتب ولایت فقیه، نهضت‌های اسلامی صدساله اخیر، مبارزه پیروز؛ تاریخ تحلیلی قیام عاشورا، از آزادی تا شهادت چه ابعادی از واقعیت (اجتماعی و سیاسی) مهم و برجسته جلوه داده شده است؟

امام معتقد است حرکت‌های منفعلانه حوزه‌های علمیه در طول سه دهه اخیر منجر به ورود جریان‌های سکولار و بی‌دین در دستگاه حاکمیت و جامعه شده است. به همین دلیل برخلاف اسلاف، به دنبال اقدامی جدید در چهارچوب مرجعیت شیعه بود. به‌خصوص که پس از شکست مشروطیت تصور عموم بر این بود تشیع در عرصه سیاست راهکاری جهت حل مسائل جامعه خود ندارد؛ لذا به دنبال حرکت از سیاست منفی و سلبی به سوی حرکت مثبت و فعال با محوریت اسلام، فقها و مراجع بود. ایشان در نظریه ولایت فقیه و حکومت اسلامی خود اعتقاد دارد در حکومت اسلامی فقها باید تصدی امور را در دست بگیرند و مینا و روش حکومت‌داری آن‌ها بایستی بر اساس قانون نشأت گرفته از اسلام باشد؛ لذا ایشان حاکمیت قانون را در نظریه ولایت فقیه مهم و برجسته ساخته است:

چون حکومت اسلام حکومت قانون است، قانون شناسان و از آن بالاتر دین شناسان، یعنی فقها، باید متصدی آن باشند. ایشان هستند که بر تمام امور اجرایی و اداری و برنامه‌ریزی کشور مراقبت دارند. فقها در اجرای احکام الهی امین هستند... حاکم در حقیقت قانون است... هرگاه حکومت اسلامی تأسیس شود، همه در سایه قانون با امنیت کامل به سر می‌برند و هیچ حاکمی حق ندارد برخلاف مقررات و قانون شرع مطهر قدمی بردارد (امام خمینی، ۱۳۸۱، صص ۷۳-۷۲).

مطهری در کتاب خود اصلاح طلبی در جامعه را یک وظیفه همگانی دانسته و در محتوای کتاب بارها تأکید ویژه‌ای بر روی آن دارد:

اصلاح طلبی یک روحیه اسلامی است. هر فرد مسلمانی به حکم آنکه مسلمان است خواه ناخواه اصلاح طلب و لااقل طرفدار اصلاح طلبی است؛ زیرا اصلاح طلبی هم به عنوان یک شأن پیامبری در قرآن آمده و هم مصداق امر به معروف و نهی از منکر است که از ارکان مهم تعلیمات اجتماعی اسلام است (مطهری، ۱۳۹۰، ص ۱۰).

بهشتی در کتاب خود بر مسئله ثبت و ضبط واقعه کربلا و اهمیت حفظ و نشر آن برای درس آموزی آیندگان اشاره دارد:

باید تاریخ این جمله مکرر را ثبت و ضبط کند تا واقعه کربلا درست تفسیر شود. در ریزترین و ساده ترین جریان هایی که در تمام این مدت تا روز عاشورا پیش آمده این نکته را به خوبی می بینید که امام خواسته است در واقعه کربلا با همه دست کاری هایی که شد با همه تحریف هایی که وقایع نگارهای سپاه دشمن در آن کردند آنچه از این واقعه و تاریخ آن برای مردم آینده می ماند درسی آموزنده باشد (بهشتی، ۱۳۴۱، ص ۴۴).

طالقانی همه گیری و سراسری بودن اعتراض ها در کشور و ورود همه اصناف و گروه ها به تجمعات را در کتاب خود مهم و برجسته ساخته است:

در این روزها گروهی مزدور و سفله همچون فاتحان بیگانه و اوباش بی اصل و نسب زاده در شهرستان ها به تاخت و تاز و قتل و حرج زن و مرد بی دفاع پرداختند و از یورش به معابد و مجامع دینی و صحن مطهر امام هشتم و مراکز علمی شرم نکردند و مردم را وادار به شعارهای مبتذل طاغوتی و ضد اسلامی نمودند و کشتند و مغازه ها و خانه ها را به آتش کشیدند و غارت کردند (طالقانی، ۱۳۵۸، ص ۱۸).

پرسش دوم: در کتب ولایت فقیه، نهضت های اسلامی صدساله اخیر، مبارزه پیروز؛ تاریخ تحلیلی قیام عاشورا، از آزادی تا شهادت کدام هویت های اجتماعی و سیاسی به نمایش گذاشته شده است؟

امام در کتاب ولایت فقیه هویت های اجتماعی و سیاسی همچون زمامدار حکومت اسلامی، ولایت فقیه، ولایت اعتباری و ولایت تکوینی را بیان می کند. مطهری در کتاب نهضت های

اسلامی صدساله اخیر، هویت اجتماعی و سیاسی افرادی همچون سید جمال‌الدین اسدآبادی، شیخ محمد عبده و عبدالرحمن کواکبی را بیان کرده است. بهشتی در کتاب مبارزه پیروز؛ تاریخ تحلیلی قیام عاشورا هویت‌های اجتماعی و سیاسی واقعه عاشورا را توضیح می‌دهد. طالقانی در کتاب از آزادی تا شهادت ویژگی‌های شخصیتی و روحی خود پس از خروج از زندان، نقش و ویژگی هویتی معلمان و فرهنگیان در پیروزی انقلاب اسلامی و نقش هویتی ارتشی‌ها و نظامی‌ها را در فرایند انقلاب اسلامی آورده است.

پرسش سوم: در کتب ولایت فقیه، نهضت‌های اسلامی صدساله اخیر، مبارزه پیروز؛ تاریخ تحلیلی قیام عاشورا، از آزادی تا شهادت رابطه‌های انسانی چگونه است؟ چه نوع روابط اجتماعی و سیاسی ساخته شده است؟

امام هدف از تشکیل حکومت اسلامی را خارج شدن اکثریت تحت سلطه و مستضعف از چنگال اقلیت مستبد می‌داند. به همین دلیل معتقد است نظام‌های اقتصادی ظالمانه دو دسته مردم ظالم و مظلوم را به وجود آورده است که لازم است به منظور نجات مردم مظلوم و محروم دست به تشکیل حکومت اسلامی زده شود:

استعمارگران به دست عمال سیاسی خود که بر مردم مسلط شده‌اند، نظامات اقتصادی ظالمانه‌ای را تحمیل کرده‌اند و بر اثر آن مردم به دو دسته تقسیم شده‌اند: ظالم و مظلوم. در یک طرف صدها میلیون مسلمان گرسنه و محروم از بهداشت و فرهنگ قرار گرفته است و در طرف دیگر، اقلیت‌هایی از افراد ثروتمند و صاحب قدرت سیاسی که... فاسدند (امام خمینی، ۱۳۸۱، ص ۳۷).

مطهری در خصوص تأثیر روشنفکران در رهایی و نجات جامعه خود می‌نویسد:

برخی از روشنفکران که خود آگاهی انسانی دارند و درد انسان را احساس می‌کنند بایستی در نظر داشته باشند جامعه امروز ایران را نباید با اروپای امروز اشتباه بگیرند و همان نسخه را برای ایران تجویز کنند. روشنفکران ایرانی به تصور اینکه در اروپا مذهب هیچ نقشی ندارد نقش مذهب در ایران را نیز تمام شده تلقی می‌کند (مطهری، ۱۳۹۰، ص ۸۵).

بهشتی در کتاب خود نحوه شکل‌گیری و وفاداری یاران امام حسین^(ع) با ایشان را این‌گونه شرح می‌دهد:

قیس بن مسهر نامه امام را دریافت و به سمت کوفه حرکت کرد. در نزدیک قادسیه مأموران ابن زیاد وی را دستگیر کردند و نزد ابن زیاد فرستادند. ابن زیاد به وی گفت اگر می‌خواهی جانت سالم بماند به بالای منبر برو و به اباعبدالله دشنام بده. قیس به بالا رفت و رو به مردم گفت: سپاس خدای را، ای مردم کوفه، حسین بن علی بهترین آفریده خدا؛ در راه راست به پا خیزید، قیام کنید وی را یاری نمایید... از بام قصر به پایین انداختند و کشته شد. در راه به حر برخورد کرد. راهش را تغییر داد. حسین بی علی با چنین عده‌ای به طرف کوفه حرکت می‌کند (بهشتی، ۱۳۴۱، ص ۴۰).

طالقانی در پاسخ به پیام امام خمینی روابط سیاسی و مبارزاتی را چنین بیان می‌کند: این جانب و همه زندانیان آزادی خود را در درجه اول مدیون الطاف پروردگار عزیز و مقتدر هستیم و در درجه بعد مرهون فداکاری‌ها و خون‌های این امت رنج‌دیده و ستم‌کشیده مسلمان ایران هستیم که تحت هدایت آن حضرت با ایمان و قدم ثابت و شایستگی بی‌سابقه‌ای در مقام مرجعیت و رهبری جهاد مقدس امت با نثار خون خود در شکنجه‌گاه‌ها و میادین تیر یا در کوچه‌ها و خیابان‌ها عزت و افتخار برای ملت ایران فراهم کردند نهال برومند توحید به شکوفایی نشست (طالقانی، ۱۳۵۸، ص ۱۱).

پرسش چهارم: در کتب ولایت فقیه، نهضت‌های اسلامی صدساله اخیر، مبارزه پیروز؛ تاریخ تحلیلی قیام عاشورا، از آزادی تا شهادت چه نوع پیوندهای معناداری میان چیزها (اشیاء و رویدادها) با یکدیگر و همچنین میان چیزها و افراد، ایجاد شده است؟

در کتاب ولایت فقیه با مقایسه حکومت اسلامی با سایر حکومت‌ها سعی در بررسی وجه افتراق و اشتراکات این دو نظام سیاسی است و استقرار حکومت اسلامی را به حکومت‌های مستبد فعلی ترجیح می‌دهد:

حکومت اسلامی هیچ‌یک از انواع طرز حکومت‌های موجود نیست. مثلاً استبدادی نیست که رئیس دولت مستبد و خودرأی باشد... رسول اکرم (ص) و حضرت امیرالمؤمنین (ع) و سایر خلفا هم چنین اختیاراتی نداشتند. حکومت

اسلامی نه استبدادی است و نه مطلقه، بلکه «مشروطه» است... مشروطه از این جهت که حکومت کنندگان در اجرا و اداره مقید به یک مجموعه شرط هستند که در قرآن کریم و سنت رسول اکرم (ص) معین گشته است... حکومت اسلام حکومت قانون است (امام خمینی، ۱۳۸۱، صص ۴۴-۴۳).
مطهری در بخشی از کتاب خود به آسیب شناسی عدم ظهور و حضور فردی که بتوان از او به عنوان قهرمان اصلاح نام برد می پردازد و در تلاش است پیوندی میان تعصبات فرقه‌ای بعضی از افراد با عدم قهرمان اصلاح برقرار کند:

در جامعه عربی سنی کسی را که بشود به غیر از سید جمال، عبده و کواکبی به عنوان قهرمان اصلاح به حساب آورد وجود ندارد. اولین شرط اصلاح طلبی فارغ بودن از تعصبات افراطی نسبت به فرقه خاص علیه فرقه دیگر است. عامل اصلی که سبب شد نهضت اسلامی از جلوه و رونق بیفتد گرایش شدید مدعیان اصلاح بعد از سید جمال و عبده به سوی وهابی گری و گرفتار شدن آن‌ها در دایره ننگ اندیشه‌های محدود این مسلک است (مطهری، ۱۳۵۱، ص ۵۰).

بهشتی با بهره گیری از قانون تناسب معتقد است قیام امام حسین^(ع) باعث کنش و واکنش‌های متعددی در سرتاسر زمین شده است:

در علم طبیعی و فیزیک قانونی به اسم قانون تناسب میان عمل و عکس العمل‌ها وجود دارد. باید دید این قیام حسینی چگونه قیامی بوده است؟ اساساً قدرت یک ضربه بایستی از روی شناخت عکس العمل آن ضربه باشد؛ لذا گاهی شناسایی میزان قدرت و نیروی یک عمل از راه شناسایی میزان قدرت و نیروی عکس العمل آن قابل درک است. به راستی ما که از تاریخ کربلا دور هستیم نمی‌توانیم از خودمان پرسیم قیام حسینی چه قیامی بوده است که از آن ابتدا تاکنون این همه واکنش داشته است؟ (بهشتی، ۱۳۴۱، ص ۹۱).

طالقانی در تلاش است آیات سوره شریفه النازعات را با وضعیت سیاسی کشور و درگیری‌ای که با استبداد و طاغوت دارند پیوند بدهد:

در قسمتی از آیات این سوره مطالبی به نظم رسید که با وضع روز ما و

درگیری ما با طغیان و استبداد مناسب است... سوره «والنازعات» از اول که شروع می‌شود مربوط است به یک حرکت همگانی عالم، یک حرکت نزعی یعنی از جا کنده شدن و بعد هم حرکت متوالی است. سپس جهش‌هایی است که در این حرکت در تمام ابعاد جهان و در درون و برون همه پدیده‌ها و در جوامع و در سراسر عالم این حرکت استمراری و تکاملی وجود دارد (طالقانی، ۱۳۵۸، ص. ۹۰).

پرسش پنجم: در کتب ولایت فقیه، نهضت‌های اسلامی صدساله اخیر، مبارزه پیروز؛ تاریخ تحلیلی قیام عاشورا، از آزادی تا شهادت، چه کنش‌های اجتماعی زبانی و غیرزبانی در برابر مسائل صورت گرفته است؟

امام هدف از تشکیل حکومت اسلامی را کنشی در جهت تحقق بخشیدن به اهداف عالی می‌داند:

عهده‌دار شدن حکومت فی حد ذاتشان و مقامی نیست؛ بلکه وسیله انجام وظیفه اجرای احکام و برقراری نظام عادلانه اسلام است... پس نفس حاکم شدن و فرمانروایی وسیله‌ای بیش نیست و برای مردان خدا اگر این وسیله به کار خیر و تحقق هدف‌های عالی نیاید هیچ ارزش ندارد... بدیهی است تصدی حکومت به دست آوردن یک وسیله است؛ نه اینکه یک مقام معنوی باشد؛ زیرا اگر مقام معنوی بود کسی نمی‌توانست آن را غصب کند یا رها سازد (امام خمینی، ۱۳۸۱، صص ۵۵-۵۴).

مطهری داشتن کنش مصلحت‌محور، مضارعه و طمع‌بندگی را شرط موفقیت مصلح دینی

می‌داند:

[برای مصلحت] شاید بشود گفت سازش‌کاری یا ملاحظه‌کاری یا معامله‌گری... آنگاه که به علی^(ع) پیشنهاد کوتاه آمدن در عزل معاویه می‌شد، این کار در تعبیرات علی و یارانش نوعی مصلحت‌تعبیر می‌شد... رفیق‌بازی، ملاحظه دوستان، فرزندان، خویشاوندان و مریدان را در اجرای امر خدا دخالت دادن مصلحت‌محور است... مضارعه یعنی مشابهت. آن کس که می‌خواهد جامعه‌ای را اصلاح کند و تغییر دهد، خودش نباید هم‌رنگ همان

مردم باشد و همان نقاط ضعف که در مردم هست در خودش وجود داشته باشد... آن کس که می‌خواهد امر خدا را به پا دارد باید از این اسارت‌ها رها باشد. حریت و آزادی معنوی شرط توفیق مصلح دینی است (مطهری، ۱۳۵۱، صص ۱۰۷-۱۰۵).

بهشتی در کتاب خود تاکتیک و استراتژی اباعبدالله حسین در روز عاشورا برای مقابله با دشمن را یک کنش در مواجهه به مسئله می‌داند:

در روز عاشورا بعد از آنکه حضرت جبهه‌بندی می‌کند عددی از سپاه دشمن و سواران گفتند بیایم از پشت به اردوی حسین حمله کنیم. یکی از آن‌ها یا سرکرده آن‌ها شمر بود. آمدند حمله کنند. مشاهده کردند عجب خندقی است، انگار جنگ بزرگی در پیش است که برای آن خندق و آتش تدارک دیده‌اند (بهشتی، ۱۳۴۱، ص ۴۵).

طالقانی معتقد است ملت مسلمان و پیروان امامان به حق که سلاحمان حق و حقیقت است و فعلاً از سلاح‌های معمولی دشمن محرومیم و هنوز به فرمان مراجع عالی‌قدر زمان جهاد همگانی فرانسیده است باید کنش‌ها، عملیات و اقداماتمان بر اساس شرایط و موازین ذیل باشد:

۱. ضمن برپا داشتن مراسم عزای حسینی بر مردم لازم است تا آگاهی صحیح و بیشتر از اهداف و وقایع خون‌بار کربلا دریابند تا برای ادای وظیفه و تحقق بخشیدن به آرمان‌های انسانی و اسلامی و زنده نگه‌داشتن مکتب در برابر یزیدی‌های زمان ایستادگی کنند؛ ۲. تظاهرات اعتراضی و انقلابی حسینی خود را به گونه‌ای تشکل و سازمان دهند که ضمن کسب پیروزی هر چه بیشتر ضایعات جانی و مالی کمتر باشد؛ ۳. آنچه بر صفوف پشت جبهه و خانواده‌ها واجب است روحیه بخشیدن به مبارزان و حمایت از مجروحین است (طالقانی، ۱۳۵۸، ص ۱۵).

پرسش ششم: در کتب ولایت فقیه، نهضت‌های اسلامی صدساله اخیر، مبارزه پیروز؛ تاریخ تحلیلی قیام عاشورا، از آزادی تا شهادت، چه نوع سیاستی درباره توزیع منافع (خیرهای) اجتماعی وجود دارد؟

امام سیاست وحدت اسلامی در جهت تشکیل حکومت اسلامی را امری مناسب و پسندیده قلمداد می‌کند:

وطن اسلام را استعمارگران و حکام مستبد و جاه طلب تجزیه کرده‌اند. امت اسلام را از هم جدا کرده و به صورت چندین ملت مجزا درآورده‌اند... ما برای اینکه وحدت امت اسلام را تأمین کنیم، برای اینکه وطن اسلام را از تصرف و نفوذ استعمارگران و دولت‌های دست‌نشاندهٔ آن‌ها خارج و آزاد کنیم، راهی نداریم جز اینکه تشکیل حکومت بدهیم (امام خمینی، ۱۳۸۱، ص ۳۶).

مطهری وجود نهضت، رهبری و جریان تحصیل کرده دانشگاهی را به منظور پیروزی و موفقیت نهضت اسلامی مثبت ارزیابی می‌کند:

ما فعلاً نهضتی داریم موجود. هر نهضت اجتماعی باید پشتوانه‌ای از نهضت فکری و فرهنگی داشته باشد و الا در دام جریان‌هایی قرار می‌گیرد که از سرمایه‌ای فرهنگی برخوردارند و جذب آن‌ها می‌شود و تغییر مسیر می‌دهد امروز هم به خواجه‌نصیرالدین‌ها، ملاصدرها، بوعلی سیناها، شیخ بهایی‌ها، محقق حلی‌ها و شیخ انصاری‌ها احتیاج داریم (مطهری، ۱۳۵۱، ص ۷۹).

بهشتی سیاست وجود مبارزه در تمام طول زندگی و در همهٔ لحظه‌ها را مفید، طبیعی و عادی نشان می‌دهد و اشاره می‌کند که این سیاست اثرات مثبت و مفیدی برای انسان دارد: جنگ میان هواها و هوس‌ها و میان زندگی معنوی، میان مادی‌گری و معنویت در درون انسان از ابتدایی روز ازل نهادینه شده و پایه زندگی انسان را بر مبارزه گذاشته است. در راه خواسته‌ها و هدف‌های یک انسان مشکلات و موانع بی‌شماری هست که چون به برخورد با آن‌ها عادت کرده‌ایم معمولاً وجود آن‌ها را به خوبی حس نمی‌کنیم (بهشتی، ۱۳۴۱، ص ۹).

طالقانی در پیامی به دانشگاهیان ایران سیاست همبستگی، حمایت از قربانیان نهضت، روشنگری و تلاش برای آزادی زندانیان سیاسی را سرلوحهٔ کار خود و امری مطلوب در نظر دارد: بر شماست که با دقت و مراقبت کامل در برابر توطئه‌های تفرقه‌افکنانه دشمنان به تشکیل و محتوا بخشیدن به نهضت حق طلبانه و بابرکت خود

ادامه دهید و از درگیری‌هایی که باعث انحراف از وظایف اصلی و موجب بهره‌گیری دشمن می‌شود پرهیزید. همبستگی دانشگاهیان با مردم و روحانیت پیشرو و متعهد طلیعه پیروزی و مطلع در مبارزه به حقشان علیه نظامات طاغوتی است (طالقانی، ۱۳۵۸، ص. ۵).

پرسش هفتم: در کتب ولایت فقیه، نهضت‌های اسلامی صدساله اخیر، مبارزه پیروز: تاریخ تحلیلی قیام عاشورا، از آزادی تا شهادت، کدام نظام‌های نشانه‌ای و دانش (معرفت)، مناسب، معتبر و دارای امتیاز دانسته شده است؟

امام نمونه‌هایی از احکام اسلامی مانند احکام مالی، دفاع ملی، احقاق حقوق و احکام جزایی را امری مناسب و معتبر و دارای امتیاز برای تشکیل حکومت اسلامی می‌داند: احکامی که راجع به حفظ نظام اسلام و دفاع از تمامیت ارضی و استقلال امت اسلام است، بر لزوم تشکیل حکومت دلالت دارد... هرگاه مسلمانان به این حکم عمل کرده و با تشکیل حکومت اسلامی به تدارکات وسیع پرداخته و به حال آماده‌باش کامل جنگی می‌بودند، مشتی یهودی جرأت نمی‌کردند سرزمین‌های ما را اشغال کرده مسجد اقصای ما را خراب کنند و آتش بزنند و مردم نتوانند به اقدام فوری برخیزند (امام خمینی، ۱۳۸۱، صص ۳۴-۳۳).

مطهری گفتمان حاکم بر اندیشه سید جمال‌الدین اسدآبادی را حول محور مزمن‌ترین و مهم‌ترین درد جامعه اسلامی می‌داند و برای آن نسخه‌های بازگشت به خویشتن را مناسب و معتبر می‌داند: «سید جمال مهم‌ترین و مزمن‌ترین درد جامعه اسلامی را استبداد داخلی و استعمار خارجی تشخیص داد و با این دو به‌شدت مبارزه کرد. آخر بار هم جان خود را در همین راستا از دست داد» (مطهری، ۱۳۵۱، ص. ۱۸).

گفتمان حاکم در کتاب مبارزه پیروز: تاریخ تحلیلی قیام عاشورا در خصوص اهمیت گفتمان مبارزه در طول زندگی اشاره دارد:

اینک ما حاصل عرایض من اینکه مسلمان‌ها، دوستان حسین، هواداران حسین، شیفتگان حسین، پیروان مکتب توحید و یکتاپرستی باید بدانند مبارزه در زندگی امری است اجتناب‌ناپذیر، باید از گوشه‌نشینی بیرون

بیایند. آگاه باشند تا بشری در دنیا زندگی می‌کند باید همواره مبارزه ادامه داشته باشد (بهشتی، ۱۳۴۱، ص. ۵۱).

گفتمان حاکم بر کتاب از آزادی تا شهادت از نظر نویسنده آن برقراری و پیروزی انقلاب اسلامی است:

هر حکومتی که در ایران تشکیل بشود باید در چهارچوب مبارزه کنونی ملت ایران به رهبری امام خمینی باشد. در غیر این صورت مورد قبول و تأیید ملت ایران نیست. اصولاً در رژیم‌هایی که از طرف ملت ایران و قوانین اسلام قانونی نیست بالطبع مجالس قانون‌گذاری آن تحمیلی و فرمایشی است به‌هیچ‌وجه نماینده واقعی اراده مردم ایران نیست (طالقانی، ۱۳۵۸، ص. ۲۳).

۴. تحلیل محتوای آثار گفتمان چپ

در این بخش تلاش می‌شود با استفاده از هفت سؤال نظریه تحلیل گفتمان جیمز پل جی، ساختار متن آثار چپ مانند کتاب‌های تحلیل موقعیت نیروهای انقلابی در ایران اثر بیژن جزنی، تزی برای تحرک اثر مصطفی شجاعیان و ماهی سیاه کوچولو اثر صمد بهرنگی مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد.

پرسش اول: در کتب تحلیل موقعیت نیروهای انقلابی، تزی برای تحرک، ماهی سیاه کوچولو، چه ابعادی از واقعیت (اجتماعی و سیاسی) مهم و برجسته جلوه داده شده است؟

نویسنده در کتاب تحلیل موقعیت نیروهای انقلابی موقعیت اجتماعی و سیاسی نیروهای انقلابی مثل طبقه کارگر، دهقانان، خرده‌بورژوازی و پرولتاریا را برجسته ساخته است. نویسنده موقعیت فرهنگی و سیاسی دهقانان را بدین گونه برجسته می‌سازد: مهم‌ترین مسئله در مورد دهقانان توجه به نسل جوانی است که در سال‌های اخیر در روستا رشد کرده است. نسلی که سلطه خردکننده و بازدارنده ارباب و مباشر او را لمس نکرده و بندگی رعیت در برابر ارباب سد عبور ناپذیری بین وی و دنیای شهر ایجاد کرده است. این نسل هیچ قانون ازلی و ابدی را در توصیه محرومیت‌های خود نمی‌شناسد (جزنی، بی‌تا، ص. ۲۳).

شجاعیان در کتاب تزی برای تحرک محافظه‌کاری و ملاحظات ویژه‌ای در ارائه پیشنهاد

کاربردی جهت سقوط رژیم حاکم در نظر گرفته و در فصل سوم کتاب واقعیت سیاسی و اجتماعی جامعه را بدین شکل مهم و برجسته ساخته است:

بہتر است یک بار برای همیشه بگویم کہ غرض ما آن حالت عمومی و حاکم در میان تودہ ہاست. نہ آن حالات استثنایی و محدود کہ بعضی ہا حاضر ہستند تا آخرین رمق و با ہمہ قوا و بہ شدیدترین شکل بیکار کنند؛ لذا لازم است پیشنہادہای اولیہ ای کہ برای کشاندن مردم بہ مبارزہ می دہیم تا حدود امکان با این شرایط قابل تطبیق بودہ باشد (شعاعیان، ۱۳۵۲، ص ۴۲).
بہرنگی در کتاب ماہی سیاہ کوچولو چندین بار در برخورد ماہی سیاہ کوچولو با حیوانات، جانوران، خطرات بر مسیر و دنیای ناشناختہ تأکید و در متن کتاب این موضوع را مهم و برجستہ ساخته است:

چند تا ماہی ریز دور ماہی سیاہ کوچولو را گرفتند و گفتند: مثل اینکہ غریبہ ای، ہا؟ ماہی سیاہ گفت: آرہ غریبہ ام. از راہ دوری می آیم. ماہی ریزہ ہا گفتند: کجا می خواہی بروی؟ ماہی سیاہ گفت: می روم آخر جویبار را پیدا کنم. ماہی ریزہ ہا گفتند: کدام جویبار؟ ماہی سیاہ گفت: ہمین جویباری کہ توی آن شنا می کنیم. ماہی ریزہ ہا گفتند: ما بہ این می گویم رودخانہ (بہرنگی، ۱۳۴۷، ص ۹).

پرسش دوم: در کتب تحلیل موقعیت نیروہای انقلابی، تزی برای تحرک، ماہی

سیاہ کوچولو، کدام ہویت های اجتماعی و سیاسی بہ نمایش گذاشتہ شدہ است؟
شعاعیان در کتاب خود با بہ کارگیری اصطلاحاتی خاص در تلاش است ہویت و فرہنگ جامعہ ایرانی را بہ بہترین شکل ممکن برای مخاطب و جامعہ هدف خود شرح دہد. در این راستا نویسندہ اصطلاحاتی مانند بورژوازی ملی در برابر بورژوازی کمپرادر (واسطہ های تجاری وابستہ و دلال مسلک) - کالاہای قدیمی در برابر کالاہای خارجی - دموکراسی ملی یا تودہ ای - کارگران سادہ، کارگران کارگاہی و کارگران صنعتی، کارگران کشاورزی را بہ عنوان ہویت های اجتماعی سیاسی، اقتصادی جامعہ زمان خود برمی شمرد. او معتقد است دستگاہ حاکمہ ایران با استفادہ از ابزارہایی مانند ارتش وسیع، سازمان امنیت، عدم اعتنای دستگاہ بہ کلیہ قوانین و امکانات وسیع تبلیغاتی بہ ہویت اجتماعی و

سیاسی خود مشروعیت بخشید (شعاعیان، ۱۳۵۲، ص. ۳۲).

نویسنده در کتاب ماهی سیاه کوچولو هویت اصلی داستان را این گونه بیان می‌کند: «ماهی سیاه کوچولو با مادرش در جویباری زندگی می‌کرد. ماهی کوچولو حسرت به دلش مانده بود که یک دفعه هم که شده مهتاب را توی خانه‌شان ببیند. چند روزی بود که ماهی کوچولو تو فکر بود و خیلی کم حرف می‌زد» (بهرنگی، ۱۳۴۷، ص. ۲).

پرسش سوم: در کتب تحلیل موقعیت نیروهای انقلابی، تزی برای تحرک و ماهی سیاه کوچولو، رابطه‌های انسانی چگونه است؟

جزئی در کتاب خود از چندگونه روابط اجتماعی و سیاسی یاد می‌کند: «روابط کارگر جدید و قدیمی، رابطهٔ سرمایه‌گذاری‌های خارجی بر کارگاه‌های قدیمی و رابطهٔ فقدان فنودالیسم و وضعیت اجتماعی و اقتصادی روحانیت» (جزنی، بی تا، ص. ۹).

شعاعیان در فصل چهارم کتاب خود به روابط مهم میان نهضت و روحانیون می‌پردازد: در صورتی که جامعه روحانیت به هیچ وجه دارای چنین محدودیت‌هایی نیست. در دورافتاده‌ترین و فقیرترین دهات ایران بالاخره یک مسجد یافت می‌شود. بسیاری از خانواده‌های ایران بالاخره در ماه یک‌بار آخوندی به خانه خود می‌آورند تا برایشان روضه بخواند. مساجد در واقع کلوب‌های تبلیغاتی وسیعی هستند که به شکل شبکه پر تار و پودی در سراسر کشور پخش شده‌اند (شعاعیان، ۱۳۵۲، ص. ۵۱).

بهرنگی رابطهٔ میان ماهی و ماه را بدین گونه توصیف می‌کند:

ماهی سیاه کوچولو ماه را خیلی دوست داشت. شب‌هایی که ماه توی آب می‌افتاد. ماهی دلش می‌خواست که زیر خزه‌ها بیرون بخزد و چندکلمه‌ای با او حرف بزند، اما هر دفعه مادرش بیدار می‌شد و او را زیر خزه‌ها می‌کشید و دوباره می‌خواباند (بهرنگی، ۱۳۴۷، ص. ۱۰).

پرسش چهارم: در کتب تحلیل موقعیت نیروهای انقلابی، تزی برای تحرک و ماهی سیاه کوچولو، چه نوع پیوندهای معناداری میان چیزها (رویدادها، پدیده‌ها، جمله‌ها و...) با یکدیگر و همچنین میان چیزها و افراد، ایجاد شده است؟

در کتاب تحلیل موقعیت نیروهای انقلابی در ایران پیوندهای معناداری بین اشیاء،

رویدادها، پدیده‌ها و جمله‌ها دیده می‌شود که به شرح ذیل است:

عشایر کوچ‌نشین که معاش عمده آن‌ها از طریق دامداری تأمین می‌شود طی دو دهه گذشته به سرعت رو به تحلیل رفتند. اصلاح ارضی از دو جهت روی عشایر اثر گذاشت. اول با سقوط خان فئودال که با داشتن ریاست ایل چندین پارچه روستا و هزاران رعیت را استعمار می‌کرد. سازمان ایل به میزان زیادی درهم ریخته شد. دوم رشد اقتصادی و تقسیم اراضی نابودی سیستم شبانی را تسریع کرد. محدودیت مراتع که زیر عنوان ملی شدن مراتع آزادی عمل کوچ‌نشینان را محدود کرده است، فشار مستقیم اقتصادی برای ترک زندگی شبانی را تسریع کرده و به مشاغل شهری یا کشاورزی روی آوردند (جزنی، بی‌تا، ص. ۲۰).

شعاعیان با بهره‌گیری از اصطلاحاتی مانند نهضت ملی، استعمار، امپریالیست و دستگاه حاکمه ایران در تلاش است با مقایسه استعمار در هندوستان و ایران پیوند معناداری میان استعمار در ایران و دستگاه حاکمه ایران برقرار کند:

وجود علنی انگلیسی‌ها در هند و از نزدیک رابطه داشتن مردم با آن‌ها و از طرفی اعمال زور و ظلم توسط خود انگلیسی‌ها به مردم در عین حال عواملی بودند که نهضت هندوستان می‌توانست از آن‌ها به نفع خود بهره‌برداری کند و شکل علنی استعمار را با وضوح تمام در همه زوایا و شئون زندگی‌شان نشان دهد؛ ولی در میهن ما قضیه به شکل دیگر است. در واقع به جای اینکه استعمار در کشور ما رسماً به دست خود عمل کند به دست عوامل داخلی خود اقدام می‌کند؛ و لذا نشان دادن فجایع استعمار در این کشور بسیار مشکل‌تر از کشورهایی است که در آن استعمار با همه وضوحش بر پای ایستاده است (شعاعیان، ۱۳۵۲، ص. ۲۹).

بهرنگی در کتاب خود سعی در پیوند میان طبیعت و جانوران و آبزیان دارد:

دره پر از پیچ‌وخم بود. جویبار هم آبش چند برابر شده بود؛ اما اگر می‌خواستی از بالای کوه‌ها ته دره را نگاه کنی جویبار را مثل نخ سفیدی می‌دید. یکجا تخته‌سنگ بزرگی از کوه جدا شده بود و افتاده بود ته دره

و آب را دو قسمت کرده بود. مارمولک درشتی به اندازه کفت دست، شکمش را به سنگ چسبانده بود (بهرنگی، ۱۳۴۷، ص. ۶).

پرسش پنجم: در کتب تحلیل موقعیت نیروهای انقلابی، تزی برای تحرک و ماهی سیاه کوچولو، چه کنش‌های اجتماعی زبانی و غیر زبانی در برابر مسائل صورت گرفته است؟

جزئی در کتاب خود در خصوص کنش اجتماعی و سیاسی بورژوازی ملی اشاره می‌کند:

از جنبهٔ اجتماعی و سیاسی، سنن سیاسی بورژوازی ملی با حدود یک قرن مبارزه در قشرهای خرده بورژوازی ریشه دوانده است. این سنت‌ها چیزی نیست که با ضعف اقتصاد بورژوازی ملی از جامعه ما رخت ببرند. حتی محفل‌ها و مجامعی که بقایای سیاسی بورژوازی ملی اند هنوز به صورت کمون به حیات خود ادامه می‌دهند. از سوی دیگر بخش کوچکی از روحانیت بزرگ نماینده سیاسی بورژوازی ملی به شمار می‌روند (جزئی، بی‌تا، ص. ۳۷).

شعاعیان دو مبنا و کنش را جهت مبارزه پیشنهاد می‌دهد: «بعضی سازمان‌ها و محافل مبنایی برای مبارزه انتخاب کرده و در همان پایه روش‌هایی نیز برای مبارزه ارائه می‌دهند. روی هم رفته می‌توان گفت که فعلاً دو پیشنهاد کلی جهت مبنای مبارزه وجود دارد که یکی شعارهای سیاسی و دیگری شعارهای اقتصادی است» (شعاعیان، ۱۳۵۲، ص. ۲۵).

بهرنگی کنش ماهی در مواجهه با مرغ سقا را این گونه بیان می‌کند:

ماهی سیاه کوچولو گفت: دوستان! ما در کیسهٔ مرغ سقا گیر افتاده‌ایم؛ اما راه فرار هم به کلی بسته نیست. ماهی ریزه‌ها شروع به گریه و زاری کردند: ما دیگر راه فرار نداریم. تقصیر توست که زیر پای ما نشست و ما را از راه در بردی! یکی دیگر گفت: حالا همهٔ ما را قورت می‌دهد! ماهی سیاه گفت: گوش کنید راهی نشاتان بدهم. من میان ماهی‌های بیجان خود را به مردن می‌زنم. آن وقت ببینم مرغ سقا شما را رها خواهد کرد یا نه و اگر حرف مرا قبول نکنید با این خنجر همه‌تان را می‌کشم یا کیسه را پاره‌پاره

می‌کنم و درمی‌روم و شما... بعد خنجرش را درآورد و جلو چشم ماهی ریزه گرفت (بهرنگی، ۱۳۴۷، ص ۱۲).

پرسش ششم: در کتب تحلیل موقعیت نیروهای انقلابی، تزی برای تحرک و ماهی سیاه کوچولو، چه نوع سیاستی درباره توزیع منافع (خیرهای) اجتماعی وجود دارد؟ جزئی‌نگاهی منفی به نوع سیاست هژمون کردن ایدئولوژی مارکسیسم در نظام آموزش ایران دارد و معتقد است رویکرد نظری بر وجه عمل‌گرایی غلبه دارد:

گرایش‌های نادرست در برخورد با مسائل تحلیل طبقاتی جلوه‌های مختلفی پیدا کرده است. برخی از رفا در تعیین و تعریف طبقات و قشرها تنها به رابطه آن‌ها با مالکیت ابزار تولید توجه می‌کنند و بر اساس این ضابطه می‌خواهند مسئله‌ای چنین پیچیده را حل کرده و از آن در تعیین مشی سیاسی خود استنتاج کنند. عده‌ای دیگر در تئوری برای همه چیز فرمول دارند و از نقش طبقه و قشر در سازمان اجتماعی کار و نتیجه این دو مقدمه، میزان سهم بردن از حاصل کار و به عبارت ساده‌تر کمیت و کیفیت مصرف نیز گفتگو به میان می‌آوردند ولی در عمل از انطباق فرمول با واقعیت درمی‌مانند (جزئی، بی‌تا، ص ۴).

نویسنده در کتاب تزی برای تحرک به انتقاد از نهضت‌های یک قرن اخیر می‌پردازد: ملت ما تاکنون قیمت‌های وحشتناکی برای اشتباهات، کوری، بی‌سوادی سیاسی و بالاخره خیانت‌های آن‌ها که رهبری را در دست داشته‌اند پرداخته است و مع‌ذک هنوز هم ترکیبات و تحولات درونی نهضت به صورت قاطع مؤید پایان سردرگمی‌ها و انحرافات نیست. یکی از عواملی که می‌تواند از لحاظی مایه امید بوده باشد ایستادگی دانشگاه فداکار و پرشور در مقابل رهبری کودن و حتی خائن است. سرگردانی و گم‌گشتگی دردناکی بر افکار بیشتر آن‌ها که هنوز وجدان مبارزه‌شان کور نشده سایه انداخته است (شعاعیان، ۱۳۵۲، ص ۲۵).

در کتاب ماهی سیاه کوچولو مادر ماهی سیاه کوچولو به انتقاد از فرزندش که قصد رفتن از خانه و دیدن دنیا را دارد می‌پردازد:

بچه جان! مگر به سرت زده؟ دنیا! دنیا دیگر یعنی چه؟ دنیا همین جاست که ما هستیم، زندگی هم همین است که ما داریم... چه سال و زمانه‌ای شده! حالا دیگر بچه‌ها می‌خواهند به مادرشان چیز یاد بدهند. این نیم‌وجبی کجاها می‌خواهد برود! دائم می‌گویند می‌خواهم بروم بینم دنیا چه خبر است! چه حرف‌های گنده‌ای (بهرنگی، ۱۳۴۷، ص ۳۰).

پرسش هفتم: در کتب تحلیل موقعیت نیروهای انقلابی، تزی برای تحرک، حزب توده و مسائل میهن انقلابی ما و ماهی سیاه کوچولو، کدام نظام‌های نشانه‌ای و دانش (معرفت)، مناسب، معتبر و دارای امتیاز دانسته شده است؟
جزنی به آسیب‌شناسی طبقه کار پرداخته است:

به این دلایل است که مهم‌ترین بخش طبقه کارگر ایران یعنی کارگرانی که امروز بین ۱۸ تا ۳۰ سال از سنشان گذشته، در پایین‌ترین سطح آگاهی طبقاتی بوده و هنوز فرهنگ طبقاتی در آن‌ها جانشین فرهنگ قبلی آن‌ها (دهقانی و خرده‌بورژوازی) نشده است. این بخش از طبقه کارگر با مشکلات و محرومیت‌های خود اساساً برخورد فردی می‌کنند (جزنی، بی‌تا، ص ۱۲).

شعاعیان معتقد است یکی از دال‌های مهم و اثرگذار گفتمان حاکم بر کتاب مسئلهٔ نارضایتی است که نویسنده مبنای سایر مباحث خود را بر آن پایه‌گذاری می‌کند: متأسفانه کسانی که در میهن ما از رهبری مبارزات سیاسی دم می‌زنند هنوز نمی‌دانند که در بسیاری موارد استفاده به‌موقع از امکانات کوچک و ناچیز در صورتی که منطبق با شرایط عینی مبارزه باشد به‌خوبی می‌تواند عامل تحرک جدی توده‌ها و کشاندن هر چه بیشتر مردم به فعالانه‌ترین مبارزات تعیین‌کننده باشد (شعاعیان، ۱۳۵۲، ص ۲۸).

بهرنگی در انتهای کتاب نحوهٔ رسیدن ماهی سیاه کوچولو به هدف و نتیجه را بدین گونه می‌نویسد:

ماهی سیاه رفت و رفت و بازهم رفت تا ظاهر شد. حالا دیگر کوه و دره تمام‌شده بود و رودخانه از دشت همواری می‌گذشت. از راست و چپ

چند رودخانه کوچک دیگر هم به آن پیوسته بود و آبش را چند برابر کرده بود. ناگهان به خود آمد و دید آب ته ندارد. این ور رفت آن ور رفت به جایی برنخورد. آن قدر آب بود که ماهی کوچولو تویش گم شده بود. هر طور که دلش خواست شنا کرد و باز سرش به جایی نخورد (بهرنگی، ۱۳۴۷، ص ۱۳).

۵. بررسی وجوه اشتراک گفتمان چپ با گفتمان مذهبی

هفت وظیفه سازندگی	موضوع اشتراکی	بررسی وجوه اشتراک گفتمان چپ با گفتمان مذهبی
هویت	اشتراک در مفاهیم بنیادی	در هر دو گفتمان مفاهیمی همچون رشد، تکامل و حرکت دارای ارزش است.
اهمیت	اشتراک در نارضایتی	دال مرکزی هر دو گفتمان نارضایتی از وضعیت موجود است.
نظام نشانه‌ای	اشتراک در ترسیم وضعیت مطلوب	در آثار هر دو گفتمان برنامه و سند چشم‌انداز جهت رسیدن به جامعه مطلوب ترسیم شده است.
سیاست	اشتراک در نقد توسعه	هر دو گفتمان از مفهوم ارتجاع و ارتجاعی بیشتر به طبقات حاکم و نیروهایی که با الگوی نوسازی و راه رشد سرمایه‌داری دستگاه پهلوی همسو هستند استفاده می‌کردند.
پیوند	اشتراک در استفاده ابزاری از سنت	هر دو گفتمان از سنت در جهت تنظیم برنامه اجتماعی تحول در جامعه استفاده ابزاری کردند
روابط	اشتراک در کارکرد روشنفکران	در هر دو گفتمان، گروه روشنفکران انقلابی وظیفه پیامبرگونه راهنمایی توده‌ها را برای تسریع در روند محتم تاریخ به گردن دارند.

۶. بررسی وجوه افتراق گفتمان چپ با گفتمان مذهبی

بررسی وجوه افتراق گفتمان چپ با گفتمان مذهبی		موضوع افتراقی	هفت وظیفه سازندگی
گفتمان مذهبی	گفتمان چپ		
گفتمان مذهبی بر باورهای دینی و ایمان اسلامی تأکید دارد.	از دید چپها عامل حرکت یک عامل خارج از ماده نیست که برای حل مشکل دست به دامان اثبات وجود خدا شوند.	اختلاف در مبانی	هویت
درد مسلمین این است که راه درست، متین، عزت و عظمت و ترقی را بهواسطه دین خود و وجود قرآن می دانند.	چپها به سبب آنکه مادی گرا بودند و اصالت ماده را قبول داشتند همه جهان و موجودات آن را حتی اندیشه، علم و روح و... مادی به حساب می آورند و کل طبیعت را هم در حرکت می دیدند.	اختلاف در نگاه به هستی	اهمیت
به اعتقاد این گفتمان تنها چیز مطلق و غیرقابل تغییر ذات خداوند است.	درواقع معتقدند همه حوادث و موجودات در حال تغییر و تحول هستند و چیزی وجود ندارد که ثابت و یکنواخت باشد. تنها چیز ثابت قانون تغییر و تحول است.	اختلاف در نگاه به عالم هستی و طبیعت	روابط
تعبیر نواندیشان مذهبی از تجدد یک پارادایم و یک مفهوم چندبُعدی در علم و فناوری، فلسفه، هنر و معماری است.	معادل تعبیر چپها از تجدد معادل مدرنیزاسیون، نوسازی و غربی شدن است.	اختلاف در نگاه به مفاهیم مدرن	پیوند
بن مایه های گفتمان مذهبی مبتنی بر ارزش های الهی و معرفتی است.	بن مایه های فکری گفتمان چپ مبتنی بر دو سیستم اقتصادی و اجتماعی است.	اختلاف در بن مایه های گفتمان	نظام نشانه ای
در گفتمان مذهبی، سایر مکاتب محکوم به شکست و تنها مکتب پیروز مکتب الهی است.	چپها، مارکسیسم را یک باور مقدس می دانستند و در آثار خود هویدامی ساختند.	اختلاف در مکتب	سیاست
به اعتقاد این گفتمان احساسات، شور، باورها و اعتقاداتشان بر مبنای تعقل شکل گرفته است.	گفتمان چپ جریان فکری- مذهبی را اساساً غیرعقلانی می داند و معتقد است قادر به ایجاد یک سیستم فکری منسجم نیست.	اختلاف در انگیزه ها و احساسات	کنش

نتیجه‌گیری

هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی تطبیقی تحلیل محتوای آثار گفت‌مان مذهبی و چپ در فرایند انقلاب اسلامی بر اساس نظریه تحلیل گفت‌مان جیمز پل جی بود. در این راستا آثار گفت‌مان مذهبی و چپ طبق روش و نظریه تحلیل گفت‌مان جیمز مورد بررسی و مقایسه قرار گرفت. نظریه گفت‌مان جیمز یکی از مهم‌ترین و کارآمدترین نظریه‌ها در توصیف ساختار یک متن و دستیابی به عناصر زبانی آن و روابط میان این عناصر است.

یافته‌های پژوهش به‌قرار ذیل است. در خصوص وجوه اشتراک گفت‌مان چپ با گفت‌مان مذهبی می‌توان گفت: در هر دو گفت‌مان مفاهیمی همچون رشد، تکامل و حرکت دارای ارزش است. دال مرکزی هر دو گفت‌مان نارضایتی از وضعیت موجود است. در آثار هر دو گفت‌مان برنامه و سند چشم‌انداز جهت رسیدن به جامعه مطلوب ترسیم شده است. هر دو گفت‌مان از مفهوم ارتجاع و ارتجاعی بیشتر به طبقات حاکم و نیروهایی که با الگوی نوسازی و راه رشد سرمایه‌داری دستگاه پهلوی همسو بودند استفاده می‌کردند. هر دو گفت‌مان استفاده ابزاری از سنت در جهت تنظیم برنامه اجتماعی تحول در جامعه استفاده کردند در هر دو گفت‌مان، گروه روشنفکران انقلابی وظیفه پیامبرگونه راهنمایی توده‌ها را برای تسریع در روند محتوم تاریخ به گردن دارند.

در خصوص وجوه افتراق گفت‌مان چپ با گفت‌مان مذهبی می‌توان اذعان داشت: از دید گفت‌مان چپ عامل حرکت، یک عامل خارج از ماده نیست که برای حل مشکل دست به دامان اثبات وجود خدا شوند؛ اما گفت‌مان مذهبی بر باورهای دینی و ایمان اسلامی تأکید دارد. گفت‌مان چپ به سبب آنکه مادی‌گرا بودند و اصالت ماده را قبول داشتند همه جهان و موجودات آن را حتی اندیشه، علم و روح و... مادی به حساب می‌آورند و کل طبیعت را هم در حرکت می‌دیدند. گفت‌مان مذهبی معتقد است درد مسلمین این است که راه درست، متین، عزت و عظمت و ترقی را به‌واسطه دین خود و وجود قرآن می‌دانند. گفت‌مان چپ معتقد است همه حوادث و موجودات در حال تغییر و تحول هستند و چیزی وجود ندارد که ثابت و یکنواخت باشد. تنها چیز ثابت قانون تغییر و تحول است. به اعتقاد گفت‌مان مذهبی تنها چیز مطلق و غیرقابل تغییر ذات خداوند است. تعبیر گفت‌مان چپ از تجدد معادل مدرنیسم، نوسازی و غربی شدن است. تعبیر گفت‌مان مذهبی از تجدد یک پارادایم و

یک مفهوم چندبعدی در علم و فناوری، فلسفه، هنر و معماری است. گفتمان چپ تأکید زیادی بر ترقی جامعه در جنبه‌های صنعتی و فناوری دارد. تأکید گفتمان مذهبی بر تقلیل مدرنیته به ماشینیسیم و فناوری است. بن‌مایه‌های فکری گفتمان چپ مبتنی بر دو سیستم اقتصادی و اجتماعی است. بن‌مایه‌های گفتمان مذهبی مبتنی بر ارزش‌های الهی و معرفتی است. چپ‌ها، مارکسیسم را یک باور مقدس می‌دانستند و در آثار خود هویدا می‌ساختند. در گفتمان مذهبی، سایر مکاتب محکوم به شکست و تنها مکتب پیروز مکتب الهی است. گفتمان چپ جریان فکری مذهبی را اساساً غیرعقلانی می‌داند و معتقد است قادر به ایجاد یک سیستم فکری منسجم نیست. به اعتقاد گفتمان مذهبی احساسات، شور، باورها و اعتقاداتشان بر مبنای تعقل شکل گرفته است.

منابع

- امام خمینی، سید روح‌الله (۱۳۸۱). ولایت فقیه (حکومت اسلامی). تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- بهرنگی، صمد (۱۳۴۷). ماهی سیاه کوچولو. تهران: انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- بهشتی سرشت، محسن و عاروان، کامران (۱۳۹۵). خوانش انقلابی کتاب‌های ممنوعه و شیوه‌ها و برنامه‌های مطالعات گفتمان اسلامی - شیعی ۱۳۴۲-۱۳۵۷. پژوهشنامه متین، ۲۰ (۸۰)، ۱۷-۳۶. [dor: 20.1001.1.24236462.1397.20.80.2.3](https://doi.org/10.1001.1.24236462.1397.20.80.2.3)
- بهشتی، سید محمد حسین (۱۳۴۱). مبارزه پیروز؛ تاریخ تحلیلی قیام عاشورا. بنیاد نشر آثار و اندیشه‌های شهید آیت الله دکتر بهشتی.
- جزنی، بیژن (بی‌تا). تحلیل موقعیت نیروهای انقلابی در ایران. بی‌جا.
- حسینی زاده، سید محمدعلی و شفیعی اردستانی، رضا (۱۳۹۶). تحلیل دوره‌های زمانی گفتمان انقلاب اسلامی با تکیه بر رهبری امام خمینی. پژوهشنامه متین، ۱۹ (۷۷)، ۲۱-۴۳. [dor: 20.1001.1.24236462.1396.19.77.2.0](https://doi.org/10.1001.1.24236462.1396.19.77.2.0)
- خانیکی، هادی و فراهانی، مژگان (۱۳۹۴). قدرت و پاد قدرت جنسیتی در سینمای ایران؛ مقایسه تطبیقی آثار تهمینه میلانی و رخشان بنی اعتماد. زن در فرهنگ و هنر، ۷ (۲)، ۲۰۷-۲۲۲. <https://doi.org/10.22059/jwica.2015.57576>

- رشاد، علی اکبر (۱۳۸۸). دین پژوهی معاصر: درنگ و درایتی در گفتمان‌های سه گانه متجمد، متجدد و مجدد. تهران: نشر پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- شعاعیان، مصطفی (۱۳۵۲). تزی برای تحرک. تهران: نشر اولدوز.
- طالقانی، محمود (۱۳۵۸). از آزادی تا شهادت. تهران: انتشارات ابوذر، مؤسسه خدمات فرهنگی رسا.
- کسرابی، محمد سالار (۱۳۹۶). گونه‌شناسی جریان‌های فکری (دینی) از انقلاب مشروطه تا انقلاب اسلامی. پژوهشنامه متین، ۹ (۳۷)، ۱۲۴-۱۴۸.

doi: [20.1001.1.24236462.1386.9.37.6.4](https://doi.org/10.1001.1.24236462.1386.9.37.6.4)

- مطهری، مرتضی (۱۳۹۰). نهضت‌های اسلام صدساله اخیر. تهران: نشر صدرا.
- Beheshti seresht, M. & Arvan, K. (2018). Revolutionary Reading of Forbidden Books, Study Methods and Programs of the Islamic-Shia Discourse (1963-1979). *Matin Research Journal*, 20(80), 17-36. doi: [20.1001.1.24236462.1397.20.80.2.3](https://doi.org/10.1001.1.24236462.1397.20.80.2.3)
- Beheshti, S. M. H. (1962). *The Victorious Struggle; An Analytical History of the Ashura Uprising*. Foundation for Publishing the Works and Thoughts of shahid Ayatollah Dr. Beheshti. [In Persian]
- Behrangi, S. (1968). *Little Black Fish*. Tehran: Publications of the Center for Intellectual Development of Children and Adolescents. [In Persian]
- Gee, J. P. (2014). *How to do discourse analysis: a toolkit (2nd ed)*. New York, NY: Routledge
- Gee, J. P. (2018). *Introducing discourse analysis: From grammar to society*. New York. NY: Routledge.
- Hosseinizadeh, S. M. A. and Shafii Ardestani, R. (2018). An Analysis of the Time Periods of Islamic Revolution Discourse with an Emphasis on Imam Khomeini's Leadership. *Matin Research Journal*, 19(77), 21-43. doi: [20.1001.1.24236462.1396.19.77.2.0](https://doi.org/10.1001.1.24236462.1396.19.77.2.0)
- Jazni, B. (n.d.). *Analysis of the Situation of Revolutionary Forces in Iran*. [In Persian]

-
- Kasrai, M. S. (2008). Typology of Intellectual (Religious) Trends from Constitutional Movement to the Islamic Revolution. *Matin Research Journal*, 9(37), 124-148. dor: [20.1001.1.24236462.1386.9.37.6.4](https://doi.org/10.24236462.1386.9.37.6.4)
 - Khaniki, H. & Farahani, M. (2015). Gendered power and counter-power in Iran's cinema Comparative comparison between films of Tahmineh Milani and Rakhshan Banietemad. *Journal of Woman in Culture and Arts*, 7(2), 207-222. <https://doi.org/10.22059/jwica.2015.57576>
 - Khomeini, S. R. (2002). *Velayat-e-Faqih (Islamic Government)*. Tehran: The Institute for Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works. [In Persian]
 - Motahari, M. (2011). *Islamic Movements of the Last Hundred Years*. Tehran: Sadra Publishing. [In Persian]
 - Rashad, A. A. (2009). *Contemporary Religious Studies: Hesitation and Tact in the Three Discourses of Frozen, Modern, and Revival*. Tehran: Islamic Culture and Thought Research Institute. [In Persian]
 - Shoaian, M. (1973). *A thesis for mobility*. Tehran: Oldoz Publishing. [In Persian]
 - Taleghani, M. (1979). *From Freedom to Martyrdom*. Tehran: Abuzar Publications, Rasa Cultural Services Institute. [In Persian]